

ELS SEMINARIS DE TRADUCCIÓ POÈTICA DE LA INSTITUCIÓ DE LES LLETRES CATALANES AL CENTRE D'ART I NATURA DE FARRERA DE PALLARS

La tardor de l'any 1998, la Institució de les Lletres Catalanes (ILC) —entitat autònoma del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya encarregada de la promoció i difusió de la literatura catalana— va decidir endegar un Seminari de Traducció Poètica a la manera d'altres iniciatives europees similars.

A través dels contactes mantinguts anteriorment per la ILC, notablement amb l'anomenada «xarxa de Royaumont», es tenia notícia de seminaris de traducció de poesia que donaven bons resultats de promoció de les literatures involucrades i que servien per fomentar el coneixement i l'intercanvi entre els escriptors participants. Tanmateix semblava que algunes d'aquelles experiències, tot i la tradició i la consolidació mitjançant publicacions i reunions internacionals, no acabaven d'encaixar amb allò que des de la ILC es pretenia en aquell moment. A manera d'exemple, el centre francès de Royaumont, que durant anys va liderar aquesta mena de trobades a Europa, duia a terme una pràctica consistent a convidar un o dos escriptors estrangers (d'una mateixa llengua o de llengües diverses) i un conjunt de poetes d'expressió francesa (entre mitja i una dotzena de persones) que procedien a fer una versió o diverses versions poètiques a partir d'una primera traducció al més literal possible, executada per un traductor que era designat explícitament com a «mot à motier».¹ Aquest sistema subratllava la «necessitat» que la traducció de poesia

1. Del Seminari de Royaumont hi ha diversos textos editats separadament i una extensa antologia (*À Royaumont traduction collective 1983-2000: une anthologie de poésie contemporaine*, Éditions Creaphis, 2000). La iniciativa del Tyrone Guthrie Center d'editar les traduccions a l'anglès dels poetes convidats va donar alguns fruits però va quedar estroncada. El Baltic Center for Literary Translation, a l'illa de Bisby, havia promogut seminaris de traducció multilingüe: s'hi convidava un escriptor i els seus traductors a diverses llengües a treballar en un taller on es discutien problemes comuns de tots els traductors. Aquest model també ha estat utilitzat a La Casa del Traductor, a Tarazona, per exemple en una traducció multilingüe d'Empar Moliner. Una altra experiència similar n'és la del seminari de traducció poètica de la Universidad de La Laguna, que coordina el professor Andrés Sánchez Robayna, i del qual s'han editat diversos textos. Aquest seminari no tradueix sempre poetes vius i insisteix més en la qualitat «poètica» de les traduccions. Hi participen escriptors, especialistes, crítics i, si escau, l'autor.

fos feta per poetes i n'accentuava la idea d'exclusivitat inspiradora per damunt del coneixement de la llengua original o de la tasca dels traductors literaris experts encara que no fossin creadors d'una obra pròpia. Els bons resultats d'algunes experiències amb participació catalana, com les traduccions confegides al Tyrone Guthrie Center d'Irlanda d'una selecció de l'obra de Marta Pessarrodona i d'Àlex Susanna, o l'estada d'Àlex Susanna i Jaume Pont a Istanbul per prendre part en un seminari similar, no semblava que haguessin de descartar un altre concepte de la traducció poètica. Fet i fet, alguns anys enrere, la mateixa Institució havia convidat a Barcelona dos poetes irlandesos, un de llengua anglesa (Paul Durcan) i un de llengua gaèlica (Cathal O Searcaigh), a participar amb diversos escriptors i traductors en unes sessions per versionar la seva obra.

Ara, però, des del punt de vista de la ILC semblava important plantejar els Seminaris de Traducció Poètica amb una participació específica de traductors —sempre reduïts a una mena de ventafocs de les activitats literàries— que fos tan rellevant com la dels creadors. És per això que, a priori, es va decidir organitzar uns seminaris en què participés un grup format pels dos poetes convidats d'una mateixa llengua, quatre o cinc traductors d'aquella llengua al català, i quatre o cinc poetes (o narradors) catalans sense coneixements específics de la llengua a traduir, si bé, de vegades, amb un interès especial i provat per la cultura o literatura convidada. Al grup, s'hi havien d'afegir habitualment dues persones de l'organització, pertanyents a la ILC, amb prou coneixement del món de la traducció i amb algunes llengües de treball (català, castellà, francès, anglès, italià, rus...), que, a més a més, havien de vetllar pel bon desenvolupament del seminari. El grup del seminari constaria, per tant, d'unes deu o dotze persones.

Per tal d'aconseguir que els seminaris tinguessin la màxima intensitat dins una durada curta, ja que semblava difícil de convocar un grup extens de persones per a molts dies i els costos esdevenien massa onerosos, es va pensar a triar un lloc apartat de la ciutat, on la convivència dels integrants del seminari hagués de ser, per força, molt intensa i es pogués treballar amb el màxim de concentració. L'indret elegit ho va ser gràcies a una informació del programa europeu ResArtis, en què, al costat del Tyrone Guthrie Center irlandès i de la Fondation Royaumont francesa abans esmentats, apareixia el Centre d'Art i Natura del poblet de Farrera de Pallars, a l'alt Pirineu, a unes cinc hores de cotxe de Barcelona, distant de qualsevol veïnatge important i força ben condicionat, segons semblava de les informacions que vam poder obtenir en aquell moment, per a aquestes reunions.

Des d'un bon començament, la ILC va insistir en totes les comunicacions a propòsit d'aquesta activitat que la finalitat primordial del seminari no era la publicació d'una antologia dels escriptors convidats al català, resultat previsible —i desitjable— del seminari, sinó el coneixement i la relació entre els escriptors forasters i els escriptors i traductors catalans. La publicació, si de cas —i si fos possible—, havia de ser, naturalment, un valor afegit a posteriori.

Això era així per dues raons importants: d'una banda perquè l'objectiu de la ILC no ha estat mai l'edició de llibres (i menys encara de traduccions d'autors estrangers, tasca que pertany al món de les editorials comercials) i perquè semblava objectiu prioritari dels seminaris establir una xarxa de relacions internacionals entre escriptors, propiciada pels Seminaris, però que, presumiblement, funcionaria després de manera independent de qualsevol institució.

Amb aquest horitzó d'intencions es va organitzar el primer seminari el novembre de 1998 amb la participació de dos poetes escocesos, Anna Crowe i Stewart Conn. La selecció dels dos poetes, sempre una mica aleatòria, es va fer —aquesta n'ha estat la tònica en d'altres ocasions— en funció de la seva disponibilitat i interès, i dels contactes de la pròpia institució. En el cas del primer seminari, es va partir dels suggeriments i orientacions de la Scottish Poetry Library, dirigida aleshores per la poeta Tessa Ramsford, que va posar a disposició de Francesc Parcerisas un llistat d'autors escocesos contemporanis i l'arxiu de premsa amb ressenyes i crítiques diverses de les seves obres. Per sort, es va poder comptar amb l'acceptació d'Stewart Conn i d'Anna Crowe i, amb molt poc temps, es va preparar la infraestructura del seminari.

La pràctica dels seminaris es desenvolupa de dijous a diumenge. Dijous al matí es fa el trasllat a Farrera i diumenge a la tarda el viatge de tornada a Barcelona. Les sessions, amb un ritme força constant, segueixen un esquema de treball rotatori que permet que els dos poetes convidats treballin amb tots els convidats (traductors i escriptors) catalans de la mateixa manera. La dinàmica d'aquestes sessions, que s'inicien el dijous a la tarda havent dinat i acaben el diumenge a l'hora de dinar, preveu un total de sis aplecs de mitja jornada cadascun i d'unes 3/4 hores per sessió. En tres d'aquestes sessions, un dels poetes treballa amb un grup d'escriptors i traductors catalans, i a les altres tres treballa amb l'altre grup. Les sessions amb el mateix poeta es fan per no trencar el ritme de treball. En principi no es produeixen canvis dels integrants de cada grup de traductors (així tots han treballat amb els dos poetes convidats), però, si cal, se'n poden produir: el poeta marroquí Mohamed Bennis va tenir sempre al seu costat el traductor Pius Alibek, que podia garantir el sentit i la tradició de la seva poesia. En principi els integrants catalans de cada grup són al més heterogenis possible: es procura que tinguin diverses procedències geogràfiques dins l'àmbit dels Països Catalans i que, en el cas dels escriptors, pertanyin també a generacions o tendències estètiques ben diferenciades. Aquesta diversitat estimula la discussió entre els participants, en especial sobre el tipus de llengua i de registre, i garanteix que l'escriptor convidat es vegi exposat a les complexitats de les diverses possibilitats de traducció i, de retruc, sigui informat de qüestions òbvies com les diferències dialectals, les ressonàncies estilístiques respecte a la tradició, els usos poètics catalans, percepcions sobre matisos de gènere, etc.

El pla de treball parteix habitualment d'una selecció prèvia de poemes (entre deu i vint) dels autors convidats que ha estat distribuïda amb antelació

entre tots els participants. Els convidats poden haver llegit aquesta selecció i fins i tot haver-ne preparat les traduccions abans del seminari, però aquest no és un requisit indispensable. Es tracta, sobretot, que tothom disposi dels mateixos textos de treball. Com que no hi ha obligació de traduir només els poemes de la selecció prèvia, si arriba el cas es poden traduir textos dels autors que no havien estat triats a la preselecció, sobretot si l'autor es troba en condicions d'exposar-ne els detalls i se'n poden fer còpies de treball. El sistema més comú és que l'autor mateix triï per quin poema o poemes vol començar les sessions. La tria sol recaure en els poemes que són de comprensió més senzilla, o que l'autor considera més representatius de la seva obra, o perquè hom disposa, per exemple, de traduccions addicionals a d'altres llengües que sembla que poden servir de model (sovint part de l'obra dels autors compta amb traduccions castellanes, angleses o franceses...). Els traductors i escriptors, sobretot si ja han temptejat alguna traducció, poden suggerir de començar pels poemes que més els han agradat o per aquells en què han tingut més dificultats de comprensió o de traducció. Els dos grups treballen en paral·lel i alternen, al llarg del seminari, la traducció dels dos poetes convidats. Les constants de rigor, de detall i de minuciositat sempre són molt semblants i se sol produir, a les pauses de les sessions o a les estones dels àpats o passejos en comú, un intercanvi d'opinions sobre les dificultats que un grup i l'altre troben en la traducció dels poetes. Aquesta interacció entre els dos grups és bona i fluida ja que, de vegades, cal una consulta entre els membres de l'altre grup per desencallar un dubte o una diferència de criteri que no s'acaben de resoldre amb els recursos del propi grup.

La competència dels traductors és essencial quan la literatura convidada al seminari pertany a una llengua poc coneguda entre nosaltres. En algunes ocasions els poetes convidats tenen algun coneixement d'espanyol o de català. Tot i així, les dificultats específiques derivades del domini de les llengües són molt variades: va ser difícil trobar dos traductors del bretó perquè, encara que els autors convidats —Alan Botrel i Lan Tangi— tenien un coneixement molt alt del francès, el seminari procura evitar a tot preu la traducció interposada, sobretot quan són llengües minoritzades que han de passar a través del sedàs d'una anomenada «llengua pont» de més gran difusió; les traductores de l'eslovè, per contra, tenien una gran competència en català; els traductors literaris de l'hebreu i de l'àrab van mostrar una excel·lent competència en les llengües de partida i d'arribada; les poetes portugueses coneixien perfectament l'espanyol, etc.

En el cas del Seminari amb poetes hongaresos, celebrat el mes de novembre de 2002 —el IXè dels quinze organitzats fins al maig de 2006—, es va donar la circumstància excepcional que els dos poetes convidats —György János-házy i Balázs Déri— eren, al seu torn, traductors del català. György János-házy és el compilador i traductor d'una antologia de poesia catalana apareguda l'any 1972, fet que es considera el moment d'arrencada de la catalanística hongaresa. Traductor del castellà, del francès, de l'anglès, de l'italià, ha traduït també tex-

tos teatrals catalans. Cal destacar que Jánosházy, nat l'any 1922, va acudir a Farrera amb vuitanta anys i era la primera vegada que trepitjava físicament Catalunya i el primer cop que sentia parlar la llengua que havia traduït. Balázs Déri, per contra, coneix molt bé els Països Catalans i ha traduït sovint de l'hongarès al català i del català a l'hongarès. També en aquest cas es va poder comptar amb un traductor de l'hongarès com Eloi Castelló (que a les poques estones perdudes havia de tancar-se per continuar traduïnt a preu fet l'obra de l'últim premi Nobel de literatura acabat d'atorgar a Imre Kertész) i amb un coneixedor de la llengua com David Nello. D'altra banda, el seminari va comptar amb una col·laboració de luxe gràcies a la participació de Kálmán Faluba, coautor dels diccionaris *Català-Hongarès* i *Hongarès-Català*, que hi va assistir acompanyat d'András Gulyás, home d'intensa formació literària que, en aquell moment, era cònsol general d'Hongria a Barcelona. La presència de Jaume Cabré, traduït sovint a Hongria, dels poetes Miquel Bezares, Tònia Passola, Margalida Pons, Júlia Zabala i d'Eduard J. Verger, garantia la diversitat lingüística catalana.

El sistema de traducció va ser l'habitual dels altres seminaris:

1. Lectura per part de l'autor en la llengua original del primer poema triat per l'autor o pels traductors.
2. Comentari del poema per part de l'autor, amb exposició dels punts més rellevants i les dificultats previsibles; comentaris dels participants.
3. Intent de traducció «a la vista», de manera purament informativa, del contingut del text per part d'un dels traductors (en aquest cas, si s'esqueia, dels propis poetes).
4. Inici de la traducció, mot a mot, i vers a vers, amb ajut dels traductors, de l'autor i de les eines disponibles (diccionaris bilingües o monolingües, comparança amb versions a d'altres llengües quan n'hi ha).
5. Explicació a l'autor dels entrebancs que sorgeixen en català durant la traducció, retraducció dels problemes del català vers la llengua original perquè l'autor els pugui comprendre i, si cal, elecció d'alguna de les solucions proposades.
6. Tot aquest procés és anotat i documentat (en les possibles variants) per un dels integrants del grup que escriu a l'ordinador les diferents solucions que es proposen.
7. Lectura parcial i/o final del poema i retocs de detall.
8. Lectura de l'original i de la traducció per veure si es conserva, fins on sigui possible, un mateix ritme o eufonia. Si aquesta lectura final no és prou satisfactòria el poema pot quedar «ajornat per a ser revisat».

Aquest sistema és altament flexible i inclou variants de tota mena: des que algú proposi una traducció d'un determinat poema sencer fins que algú proposi una traducció alternativa a la traducció consensuada. En alguns casos s'ha

acceptat més d'una versió del mateix poema i totes dues han estat publicades. Però el valor fonamental rau, evidentment, en el fet que una gran part de la traducció és col·lectiva i que, per tant, incorpora suggeriments, matisos, apreciacions, i fins i tot tics estilístics, de tots els components del grup. Les llargues hores de treball duen sovint a un enrocament en algun mot o aspecte controvertit, que és debatut *ad nauseam*. Sol ser molt productiu fer un petit recés (millor amb cafè o amb te) abans de tornar-s'hi a posar. El retorn a la feina sol desencallar de manera automàtica el problema. També és productiu que, mentre el grup avança en la traducció, un dels integrants, per exemple, es dediqui a regirar els diccionaris per buscar-hi definicions o sinonímia per a un determinat mot discutit.

Val a dir que l'experiència relativament dilatada dels seminaris ens fa adonar que, a les traduccions, s'hi solen subratllar certs aspectes com ara:

1. La integritat i exactitud respecte a l'original. Tothom demostra gran interès per recollir, fins allà on sigui possible, tots els matisos del poema de partida.
2. El paral·lelisme dels recursos: en la forma estròfica, en les al·literations, en el ritme de la frase, en la puntuació. En el cas dels poemes de György Jánosházy, els sonets originals hongaresos han estat rendits en forma de sonets molt lliures però que remetent a la forma de l'original. La cesura al poema «Com si el jardí...» de Balázs Déri s'ha mantingut en català.
3. La «bondat» de la versió catalana: que el poema es llegeixi com un poema «escrit en català». Als poemes «El vell plàtan de Colera» o «Cadaqués» de Balázs Déri, res no ha de fer sospitar que l'autor no és català, llevat de la frase «perquè no sé prou espanyol», que posa en evidència un problema polític, no pas de traducció.
4. Evitar de «llastrar» la traducció amb col·loquialismes, dialectalismes, registres cultes, etc., sobretot si el text original no ho requereix de manera explícita, a fi d'evitar «marques» que només són pròpies de la llengua d'arribada.

Els seminaris solen tenir dos nuclis «durs» de problemes traductològics: la interpretació dels originals i el registre final de les traduccions. El primer se sol resoldre en la discussió entre els poetes convidats i els traductors, però és excel·lent la participació dels poetes catalans que no coneixen la llengua original, perquè poden plantejar «de rel» problemes com ara: «això no s'entén», «no té cap interès», «aquesta imatge queda coixa», «¿quina és la referència real d'aquestes al·lusions?», etc. L'autor s'ha d'explicar davant el grup de traductors d'una manera que no cal que faci davant el lector. Els traductors han de poder veure tota la maquinària de funcionament del poema, i l'autor els ha de dir on és cada peça i quin paper hi té. Val a dir que no tots els poetes estan avesats a aquest exercici d'autoanàlisi.

El segon problema, el del registre final, ha de resoldre entre tots els participants catalans. Cal destacar que la possibilitat de suggerir diferents solucions a l'autor i explicar-li les diferències ben matisades, gràcies a la intervenció dels traductors, sol ser decisiva i pot reconduir fins i tot l'escriptura «original» del poema cap a una nova connexió o perspectiva.

Finalment potser val la pena explicar que, als volums amb les traduccions dels seminaris fins ara publicats, s'hi ha incorporat materials originals produïts a l'entorn del seminari mateix: poemes dels autors catalans, o poemes dels autors convidats escrits de Farrera estant. Avui, la reunió d'aquests textos ja podria donar peu a un bell volumet.

Voldria acabar indicant que és voluntat de la ILC mantenir la continuïtat d'aquests seminaris, que ja han aplegat una trentena d'autors de quinze llengües i prop de 150 escriptors i traductors catalans, i remarcar, en aquest congrés, que en molts casos, com aquest específic de dos poetes hongaresos, la traducció serveix, per descomptat, per conèixer noves veus de literatures allunyades, però també, com en aquest cas, per pagar molt modestament el deute contret amb aquells que han dedicat una part notable dels seus esforços intel·lectuals a divulgar entre el públic hongarès la literatura catalana.

FRANCESC PARCERISAS
IOLANDA PELEGRÍ
Institució de les Lletres Catalanes

